

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIK GENERALNEJ
LAILI MEDINY
przedstawiona w dniu 7 kwietnia 2022 r.¹

Sprawa C-638/20

MCM
przeciwko
Centrala studiestödsnämnden

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Överklagandenämnden för studiestöd (krajową radę odwoławczą ds. wsparcia finansowego dla studentów, Szwecja)]

Odesłanie prejudycjalne – Swobodny przepływ pracowników – Równość traktowania – Przywileje socjalne – Artykuł 45 TFUE – Rozporządzenie (UE) nr 492/2011 – Artykuł 7 ust. 2 – Wsparcie finansowe na kształcenie w ramach szkolnictwa wyższego za granicą – Warunek zamieszkania – Warunek integracji społecznej dla studentów niebędących rezydentami – Student będący obywatelem państwa przyznającego wsparcie i zamieszkujący od zawsze w państwie odbywania studiów – Rodzic będący wcześniej pracownikiem migrującym w państwie, w którym odbywane są studia

1. W niniejszym wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym Överklagandenämnden för studiestöd (krajowa rada odwoławcza ds. wsparcia finansowego dla studentów, Szwecja) zwraca się o wykładnię art. 45 TFUE i art. 7 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 492/2011 z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii². Wniosek ten został przedstawiony w postępowaniu odwoławczym wszczętym przez stronę skarżącą w postępowaniu głównym, MCM, przeciwko Centrala studiestödsnämnden (krajowej radzie ds. wsparcia dla studentów, Szwecja; zwanej dalej „CSN”) w związku z żądaniem uzyskania przez MCM od państwa szwedzkiego wsparcia finansowego na jego studia w Hiszpanii.

I. Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu w postępowaniu głównym oraz pytanie prejudycjalne

2. MCM, podobnie jak jego ojciec, jest obywatelem szwedzkim, ale od urodzenia mieszka w Hiszpanii.

¹ Język postępowania: angielski.

² Dz.U. 2011, L 141, s. 1.

3. W marcu 2020 r. MCM złożył wniosek do CSN w związku ze studiami na uniwersytecie w Hiszpanii, które rozpoczął w styczniu 2020 r.³ MCM uzasadniał swój wniosek między innymi faktem, iż chociaż jego ojciec mieszka i pracuje w Szwecji od listopada 2011 r., uprzednio przez około 20 lat był pracownikiem migrującym w Hiszpanii. Z tego względu MCM twierdził, że jako dziecku pracownika migrującego powinno przysługiwać mu wsparcie finansowe dla studentów.

4. CSN odrzucił wniosek MCM na tej podstawie, że nie spełniał on warunku zamieszkiwania w Szwecji przewidzianego w § 23 akapit pierwszy rozdziału 3 Studiestödslag (1999:1395)⁴ i nie było możliwe przyznanie mu wsparcia finansowego na podstawie któregośkolwiek z wyjątków określonych w rozdziale 12 §§ 6 i 6b Centrala studiestödsnämndens föreskrifter och allmänna råd om beviljning av studiemedel (CSNFS 2001:1)⁵.

5. W uzasadnieniu swojej decyzji CSN stwierdził również, że w prawie Unii nie ma podstawy prawnej dla stosowania wyjątku od wymogu dotyczącego miejsca zamieszkania. Organ ten uznał, że MCM nie spełnia alternatywnego wymogu integracji ze społeczeństwem szwedzkim, który to wymóg organ przewidział dla osób niespełniających wymogu dotyczącego miejsca zamieszkania ubiegających się o wsparcie finansowe dla studentów na studia w innym państwie Unii.

6. Ponadto CSN stwierdził, że MCM nie może wywodzić prawa do pomocy finansowej dla studentów z faktu, że jego ojciec wcześniej korzystał jako pracownik z prawa do swobodnego przemieszczania się, migrując do Hiszpanii. W tym względzie CSN przyjął, że ojciec nie może już być traktowany jako pracownik migrujący, ponieważ od 2011 r. mieszka i pracuje w Szwecji.

7. MCM odwołał się od tej decyzji. W odwołaniu MCM zasadniczo powołał się na okoliczności, które w jego ocenie przemawiają za tym, że powinien być postrzegany jako osoba integrująca się ze społeczeństwem szwedzkim, a jego ojciec powinien być nadal uważany za osobę mającą związek z Hiszpanią⁶.

8. W swoich uwagach przedstawionych w postępowaniu odwoławczym przed sądem odsyłającym, który zgodnie z § 11 akapit pierwszy rozdziału 6 ustawy o wsparciu finansowym dla studentów, pełni rolę organu odwoławczego, CSN podtrzymał swoją wcześniejszą ocenę. Jednocześnie CSN stwierdził, że odmowę przyznania MCM wsparcia finansowego na kształcenie na uczelni wyższej za granicą można uznać za przeszkodę w korzystaniu przez ojca MCM z prawa do swobodnego przemieszczania się, ponieważ wiedza o takich konsekwencjach mogłaby w ogóle zniechęcić ojca do migracji do Hiszpanii.

9. Niemniej jednak zdaniem CSN nie było jasne, czy rozpatrywana sytuacja pozostaje w zakresie prawa Unii, ponieważ od czasu skorzystania przez ojca z prawa do swobodnego przemieszczania się minął długi okres. W tym kontekście CSN zadał sobie również pytanie, czy pracownik migrujący, który powraca do swojego państwa pochodzenia może powoływać się w odniesieniu do tego państwa i przez czas nieokreślony na gwarancje mające zastosowanie wobec pracowników migrujących i członków ich rodzin na podstawie rozporządzenia nr 492/2011.

³ W uwagach przedłożonych Trybunałowi MCM wyjaśnia, że rozpoczął studia na uniwersytecie 15 września 2018 r. i obecnie jest studentem drugiego roku politologii. MCM wystąpił o wsparcie finansowe na studia za granicą dopiero od stycznia 2020 r., ponieważ nie wiedział o obowiązującej procedurze, a nie można ubiegać się o wsparcie z mocą wsteczną.

⁴ Ustawa (1999:1395) o wsparciu finansowym dla studentów; zwana dalej „ustawą o wsparciu finansowym dla studentów”.

⁵ Instrukcje i ogólne wytyczne dla CSN w sprawie przyznawania dofinansowania na studia (zwane dalej „CSNFS 2001:1”).

⁶ Zobacz pkt 13 niniejszej opinii.

10. W świetle powyższego Överklagandenämnden för studiestöd (krajowa rada odwoławcza ds. wsparcia finansowego dla studentów, Szwecja) postanowiła zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy niezależnie od art. 45 TFUE i art. 7 ust. 2 rozporządzenia [nr] 492/2011 państwo członkowskie (państwo członkowskie pochodzenia) może, w celu zagwarantowania swoich interesów finansowych, ustanowić wymóg, zgodnie z którym, aby dziecko pracownika migrującego powracającego do swego państwa pochodzenia mogło uzyskać pomoc finansową na kształcenie na uczelni wyższej za granicą w innym państwie członkowskim Unii, w którym wcześniej pracował rodzic tego dziecka (przyjmujące państwo członkowskie), dziecko to musi posiadać związek z państwem członkowskim pochodzenia w sytuacji, gdy:

- (i) po powrocie z przyjmującego państwa członkowskiego rodzic dziecka mieszka i pracuje w państwie członkowskim pochodzenia od co najmniej ośmiu lat;
- (ii) dziecko nie towarzyszyło rodzicowi w powrocie do państwa członkowskiego pochodzenia, ale od urodzenia zamieszkuje w przyjmującym państwie członkowskim, oraz
- (iii) państwo członkowskie pochodzenia ustanawia ten sam wymóg związku ze społeczeństwem krajowym dla innych swych obywateli, którzy nie spełniają wymogu zamieszkania i którzy ubiegają się o pomoc finansową dla studentów na kształcenie na uczelni wyższej za granicą w innym państwie Unii?”.

II. Postępowanie przed Trybunałem

11. Zgodnie z wnioskiem Trybunału niniejsza opinia będzie dotyczyć wyłącznie istoty niniejszej sprawy.

12. Uwagi na piśmie przedstawili: MCM, rządy austriacki, duński, norweski i szwedzki oraz Komisja Europejska. Strony nie zażądały przeprowadzenia rozprawy i rozprawa nie odbyła się.

III. Zwięzłe streszczenie uwag stron

13. MCM twierdzi, że jego związek z państwem członkowskim pochodzenia jest dostateczny, by możliwe było uzyskanie przez niego wsparcia finansowego na studia⁷. Ponadto fakt, że jego ojciec zamieszkuje obecnie w Szwecji, nie wpływa na jego sytuację pracownika migrującego. Od 2011 r. ojciec regularnie przyjeżdża do Hiszpanii, gdzie ma zakwaterowanie, aby móc tam dodatkowo pracować⁸.

14. Rząd szwedzki twierdzi zasadniczo, że możliwe jest przyjęcie odstępstw od wymogu zamieszkania, przy czym od osoby uzyskującej wsparcie wymaga się wówczas integracji ze społeczeństwem szwedzkim. Wymogu istnienia więzi nie stosuje się jednak wobec dzieci pracowników migrujących.

⁷ MCM powołuje się na fakt, że jest obywatelem szwedzkim, ma rodzica będącego obywatelem szwedzkim, inni członkowie jego rodziny są obywatelami szwedzkimi i regularnie spędza on czas w Szwecji.

⁸ MCM podnosi, że jego ojciec korzystał z prawa do swobodnego przemieszczania się między Sztokholmem (Szwecja) a Barceloną (Hiszpania), a w każdym miesiącu pobyt wynosi od 4 do 14 dni. MCM podnosi, że pobytów tych nie można uznawać za „urlop”, zważywszy, że wszystkie te pobyty składają się na określoną liczbę dni roboczych (telepracy), dlatego też jego ojciec zachował zakwaterowanie w Hiszpanii.

15. Rządy szwedzki i duński podnoszą w pierwszej kolejności, że ojciec MCM nie korzystał ze swobody przemieszczania się od czasu powrotu do Szwecji, a zatem należy przyjąć, że stracił swój status pracownika migrującego. Co się tyczy statusu byłego pracownika migrującego, rząd szwedzki utrzymuje, że w niniejszej sprawie, ponieważ wsparcia finansowego na studia za granicą nie przyznaje się pracownikom czy ich dzieciom *ze względu na ich stosunek pracy*, dany pracownik nie może już powoływać się na te prawa wynikające z art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 czy z art. 45 TFUE.

16. W drugiej kolejności rząd szwedzki przyznaje jednak, że zakres stosowania art. 45 TFUE wykracza poza zakres stosowania art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 z takim skutkiem, że nie można całkowicie wykluczyć, że ograniczenie w postaci warunku zamieszkania może zniechęcać niektórych rodziców lub przyszłych rodziców do korzystania ze swobody przemieszczania się.

17. Rząd duński podnosi w pierwszej kolejności, że art. 45 TFUE i art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 nie mają zastosowania w postępowaniu głównym.

18. Rząd duński uważa, że zasady swobodnego przepływu pracowników nie mają zastosowania *ratione materiae*. Podnosi, że szwedzkie przepisy dotyczące wsparcia finansowego należy rozumieć w ten sposób, że student, który nie ma miejsca zamieszkania w Szwecji, może korzystać z takiego wsparcia finansowego tylko, jeżeli wykaze, że przysługuje mu status dziecka pracownika migrującego lub ma on więzi ze społeczeństwem szwedzkim.

19. W drugiej kolejności, nawet jeżeli istniałoby ograniczenie, rząd duński uważa, że byłoby ono uzasadnione w niniejszej sprawie nadrzędnym interesem publicznym.

20. Rząd austriacki podnosi zasadniczo w odniesieniu do art. 45 TFUE, że przepisy krajowe w żaden sposób nie wykluczają możliwości uzyskania wsparcia finansowego przez dzieci pracowników migrujących, lecz przewidują przyznanie im takiego samego wsparcia jak wsparcie przyznane dzieciom pracowników pozostających w Szwecji, a jedyna różnica polega na tym, że wymóg przedstawienia dowodu zamieszkania zostaje zastąpiony wymogiem wykazania więzi ze społeczeństwem szwedzkim. W każdym razie rząd austriacki uważa, że sporne przepisy krajowe pozostawiają konieczną elastyczność wymaganą orzecznictwem przy ocenie stopnia powiązania, dlatego też należy przyjąć, że są proporcjonalne względem celu integracji.

21. Rząd norweski uważa zasadniczo, że przepisy rozpatrywane w postępowaniu głównym są co do zasady uzasadnione w świetle art. 45 TFUE.

22. Komisja twierdzi, że skoro MCM nie jest pracownikiem i nie opuścił państwa członkowskiego, w którym mieszka, nie podlega zakresowi stosowania art. 45 TFUE ani art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011. Jeżeli chodzi o ojca MCM, Komisja uważa, że w niniejszej sprawie nie zachodzi ograniczenie swobody przepływu pracowników.

IV. Ocena

A. Wprowadzenie

23. Niniejsza sprawa ma dwie cechy charakterystyczne, które odróżniają ją od wcześniejszych spraw, co omówię poniżej: po pierwsze, pracownik migrujący powrócił (z Hiszpanii) do swojego państwa pochodzenia (Szwecji) ponad osiem lat temu; po drugie, jego dziecko wnioskujące o wsparcie finansowe ze Szwecji na studia za granicą (w Hiszpanii, która jest jego państwem urodzenia i zamieszkania) nigdy nie zamieszkiwało w tym państwie pochodzenia.

24. Po pierwsze, należy pamiętać, że „art. 45 ust. 2 TFUE wyraźnie stanowi, że swobodny przepływ [pracowników] oznacza zniesienie wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową między pracownikami państw członkowskich w zakresie zatrudnienia, wynagrodzenia i innych warunków pracy”⁹.

25. Zgodnie z art. 7 ust. 1 i 2 rozporządzenia nr 492/2011 pracownikowi będącemu obywatelem państwa członkowskiego na terytorium innego państwa członkowskiego przysługują takie same korzyści społeczne i podatkowe jak pracownikom krajowym.

26. Przepis ten „stanowi, w specyficznej dziedzinie przyznawania przywilejów socjalnych, szczególnie wyraz zasady równości traktowania ustanowionej w art. 45 ust. 2 TFUE i należy interpretować go w ten sam sposób co art. 45 ust. 2 TFUE”¹⁰.

27. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem pomoc przyznana na utrzymanie i edukację w celu odbycia studiów uniwersyteckich potwierdzonych uzyskaniem tytułu zawodowego stanowi przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011¹¹.

28. Trybunał orzekł również, że pomoc finansowa dla studentów przyznawana przez państwo członkowskie dzieciom pracowników stanowi przywilej socjalny w rozumieniu art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 dla pracownika migrującego, jeżeli ów pracownik w dalszym ciągu utrzymuje dziecko¹².

29. Ponadto Trybunał wyjaśnił, że członkowie rodziny pracownika migrującego są pośrednimi beneficjentami prawa do równego traktowania przyznanego pracownikowi na mocy art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011. Ponieważ przyznanie dziecku pracownika migrującego

⁹ Wyrok z dnia 20 czerwca 2013 r., Giersch i in. (C-20/12, EU:C:2013:411, pkt 34) (zwany dalej „wyrokiem Giersch”). Zobacz w odniesieniu do tego wyroku Michel V., *Travailleurs frontaliers*, Europe, nr 8, sierpień 2013; Carlier, J.-Y., *La libre circulation des personnes dans l'Union européenne*, Chroniques, Journal de droit européen, nr 208 – 4/2014, s. 170; oraz O’Leary, S., *The Curious Case of Frontier Workers and Study Finance: Giersch*, CMLR, 51, s. 601 (argumentujący, że obiektywne uzasadnienia dopuszczone przez Trybunał w dziedzinie opieki zdrowotnej – ryzyko poważnego naruszenia równowagi finansowej systemu zabezpieczenia społecznego lub cel utrzymania stabilnych usług medycznych i szpitalnych – wydają się być bardziej stosownym narzędziem niż test rzeczywistego związku na potrzeby obsługi mobilności studentów i spornych kosztów powiązanych będących przedmiotem sporu w sprawach takich jak prowadząca do wydania wyroku Giersch). W związku z tym zobacz opinię rzecznika generalnego Gordona Slynna w sprawie Humbel i Edel (263/86, niepublikowana, EU:C:1988:151, s. 5380).

¹⁰ Zobacz wyrok Giersch, pkt 35. Wyrok ten dotyczy rozporządzenia (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty (Dz.U., specjalne wydanie angielskie, seria I 1968(II), s. 475). Mając na uwadze, że art. 7 ust. 2 tego rozporządzenia jest identyczny jak art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011, orzecznictwo Trybunału dotyczące wykładni pierwszego z przepisów stosuje się odpowiednio do wykładni drugiego.

¹¹ Zobacz wyrok Giersch, pkt 38. Zobacz również wyrok z dnia 10 lipca 2019 r., Aubriet (C-410/18, EU:C:2019:582, pkt 25) (zobacz w związku z tym wyrokiem Rigaux, A., *Bourse d’enseignement supérieur*, Europe, nr 10, październik 2019 r., s. 24; oraz Lhernould, J.-Ph., *Comment établir le degré de rattachement des travailleurs frontaliers à leur Etat de travail?*, RJS, 11/19, s. 770).

¹² Zobacz wyrok Giersch, pkt 39.

dofinansowania na studia stanowi przywilej socjalny dla pracownika migrującego, dziecko może samo powoływać się na ten przepis w celu uzyskania tego dofinansowania, jeżeli zgodnie z prawem krajowym takie finansowanie jest udzielane bezpośrednio studentowi¹³.

30. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału „zasada równego traktowania, wpisana zarówno do art. 45 TFUE, jak i do art. 7 rozporządzenia nr 492/2011, zakazuje nie tylko dyskryminacji bezpośredniej ze względu na przynależność państwową, lecz również wszelkich pośrednich form dyskryminacji, które przez zastosowanie innych kryteriów rozróżnienia wywierają w rzeczywistości ten sam skutek”¹⁴.

31. Trybunał orzekł już, że art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 ma zastosowanie do świadczeń z zabezpieczenia społecznego w państwie członkowskim przynależności państwowej pracownika w zakresie, w jakim pracownik ten utraciłby te świadczenia ze względu na swoje zatrudnienie w innym państwie członkowskim¹⁵.

32. Wykażę teraz, że z powyższego orzecznictwa wynika, że ani art. 45 TFUE, ani art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 nie stoją na przeszkodzie przyjęciu takich przepisów jak rozpatrywane w postępowaniu głównym.

B. W zależności od okoliczności faktycznych w niniejszej sprawie zachodzi jeden z dwóch scenariuszy

33. Sąd odsyłający będzie musiał zdecydować, który z poniższych scenariuszy ma zastosowanie do okoliczności faktycznych sprawy rozpoznawanej w postępowaniu głównym: czy (a) ojciec, będący (byłym) pracownikiem migrującym, w dalszym ciągu utrzymuje dziecko, a więc MCM, w związku z czym rozpatrywane wsparcie finansowe na studia stanowi przywilej socjalny dla ojca, co oznacza, że wchodzi w zakres stosowania art. 45 TFUE lub art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 („scenariusz A”); czy (b) ojciec nie utrzymuje już MCM, co oznacza, że żaden z tych dwóch przepisów nie ma zastosowania w niniejszej sprawie („scenariusz B”).

34. Osobiście, podobnie jak Komisja, uważam, że szwedzkie wsparcie finansowe dla studentów stanowi przede wszystkim przywilej socjalny dla samego studenta. To MCM wnioskuje o to wsparcie i to MCM otrzymałby je. Nie jest brany pod uwagę kontekst rodzinny, jak dochody rodziców. Jeżeli niniejsza sprawa wchodzi w zakres scenariusza B, wówczas sam student – MCM – nie jest a priori objęty zakresem stosowania art. 45 TFUE lub art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011 w odniesieniu do wniosku o rozpatrywane wsparcie finansowe dla studentów. MCM nie jest bowiem ani (byłym) pracownikiem migrującym, ani nie opuścił z innych powodów (ani – jak się wydaje – nie ma zamiaru opuścić) państwa członkowskiego, w którym się urodził i w którym mieszkał przez całe swoje życie (Hiszpania).

35. Brzmienie art. 7 ust. 2 tego rozporządzenia jest jasne i dotyczy „pracowników” (lub byłych pracowników¹⁶), lecz nie „studentów”.

36. W rezultacie uważam, że zakres podmiotowy tego artykułu nie powinien być rozszerzany przez Trybunał na studentów szkół wyższych.

¹³ Zobacz wyrok Giersch, pkt 40.

¹⁴ Wyrok z dnia 10 lipca 2019 r., Aubriet (C-410/18, EU:C:2019:582, pkt 26).

¹⁵ Wyrok z dnia 2 kwietnia 2020 r., Landkreis Südliche Weinstraße (C-830/18, EU:C:2020:275, pkt 22–24).

¹⁶ Zobacz wyrok z dnia 6 października 2020 r., Jobcenter Krefeld (C-181/19, EU:C:2020:794, pkt 45–55).

37. Rząd duński i Komisja odwołują się również do art. 10 rozporządzenia nr 492/2011. Wystarczy zauważyć, że przepis ten dotyczy dostępu dzieci obywatela państwa członkowskiego, który to obywatel jest lub był zatrudniony na terytorium innego państwa członkowskiego do kształcenia ogólnego w takim państwie członkowskim, a nie do szkolnictwa wyższego, takiego jak nauka pobierana przez MCM w sprawie rozpoznawanej w postępowaniu głównym. Ponadto przepis ten nie jest przedmiotem pytania skierowanego w trybie prejudycjalnym w niniejszej sprawie.

38. Jeżeli natomiast niniejsza sprawa wchodzi w zakres scenariusza A, wsparcie finansowe dla studenta stanowi przywilej socjalny również dla (byłego) pracownika migrującego (ojca MCM), ale tylko pod warunkiem, że nadal łoży on na utrzymanie swojego syna¹⁷. Tylko w takiej sytuacji wsparcie finansowe dla studentów ogranicza zobowiązania finansowe ojca.

39. Niestety niedostateczna ilość informacji zawartych w postanowieniu odsyłającym uniemożliwia jasne zrozumienie sprawy rozpoznawanej w postępowaniu głównym. Przykładowo nie jest jasne, czy ojciec, będący (byłym) pracownikiem migrującym, nadal utrzymuje swoje dziecko – MCM.

40. Jak zauważyła Komisja, w Szwecji zgodnie z § 1 rozdziału 7 Föräldrabalken (1949:381) (kodeks rodzicielski) prawny obowiązek utrzymywania dziecka będącego studentem uniwersytetu przez rodziców ustaje wraz z ukończeniem przez nie 18 roku życia. Sąd odsyłający nie określił, czy wniosek o wsparcie finansowe dla studenta obejmował okres, gdy MCM nie miał ukończonych 18 lat. Na podstawie odesłania prejudycjalnego nie sposób również stwierdzić, czy ojciec MCM z innych powodów pozostaje odpowiedzialny za zapewnienie utrzymania MCM po ukończeniu przez niego 18 roku życia, np. ze względu na prawo hiszpańskie, umowę zawartą na gruncie prawa cywilnego lub dobrowolną zapłatę okresowej zapomogi w określonej wysokości.

41. Jak zauważyłam w pkt 34 niniejszej opinii, jeżeli mamy do czynienia ze scenariuszem B, wówczas rozpatrywane wsparcie finansowe dla studentów nie stanowi przywileju socjalnego ojca, a zatem nie wchodzi w zakres stosowania art. 45 TFUE lub art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011.

42. W rezultacie odpowiedź na pytanie prejudycjalne byłaby przecząca.

43. Jeżeli natomiast ojciec nadal wspiera MCM, a zatem wsparcie finansowe dla studentów stanowi również przywilej socjalny ojca, w pierwszej kolejności należy ustalić, czy (były) pracownik migrujący jest objęty zakresem zarówno art. 45 TFUE, jak i art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011. Do sądu odsyłającego będzie należało ustalenie okoliczności faktycznych sprawy rozpoznawanej w postępowaniu głównym.

44. Pragnę zauważyć, że „przepisy krajowe uniemożliwiające pracownikowi będącemu obywatelem państwa członkowskiego opuszczenie jego państwa pochodzenia w celu skorzystania z prawa do swobodnego przepływu lub odwodzące go od tego stanowią ograniczenie tej swobody nawet wtedy, gdy są stosowane niezależnie od przynależności państwowej danych pracowników”¹⁸. Aby można było przyjąć, że przepis jest pośrednio dyskryminujący „nie jest

¹⁷ Zobacz wyrok Giersch, pkt 39.

¹⁸ Wyrok z dnia 5 grudnia 2013 r., Zentralbetriebsrat der gemeinnützigen Salzburger Landeskliniken Betriebs (C-514/12, EU:C:2013:799, pkt 30).

konieczne, by skutkowało on uprzywilejowaniem wszystkich obywateli danego państwa lub stawianiem w niekorzystnym położeniu jedynie obywateli innych państw członkowskich, z wyjątkiem własnych obywateli”¹⁹.

45. Zgodnie z tym samym orzecznictwem „wszystkie bowiem przepisy traktatu FUE dotyczące swobodnego przepływu osób, jak również przepisy rozporządzenia nr 492/2011 służą ułatwieniu obywatelom państw członkowskich wykonywania wszelkiego rodzaju działalności zawodowej na obszarze Unii oraz stoją na przeszkodzie działaniom, które mogłyby stawiać ich w niekorzystnej sytuacji, gdyby pragnęli oni wykonywać działalność gospodarczą na obszarze innego państwa członkowskiego”²⁰.

46. W tym kontekście „obywatele państw członkowskich dysponują w szczególności wynikającym bezpośrednio z traktatu prawem do opuszczenia państwa członkowskiego pochodzenia i udania się do innego państwa członkowskiego oraz przebywania w nim w celu wykonywania tam działalności zarobkowej. W konsekwencji art. 45 TFUE stoi na przeszkodzie każdemu przepisowi krajowemu, który może zakłócać lub czynić mniej atrakcyjnym korzystanie przez obywateli Unii z podstawowej swobody zagwarantowanej tym postanowieniem”²¹.

47. Ojciec MCM przeprowadził się najpierw ze Szwecji do Hiszpanii, a następnie wrócił do Szwecji. W obu przypadkach uczynił to z powodów zawodowych. Na art. 45 TFUE obywatele państwa członkowskiego mogą powoływać się przeciwko państwu pochodzenia w odniesieniu do przepisów mogących uniemożliwić im opuszczenie państwa pochodzenia lub zniechęcać ich do tego”²².

48. Wbrew stanowisku rządów duńskiego i szwedzkiego uważam, że fakt, iż od czasu korzystania przez ojca MCM z tego prawa minęło sporo czasu (ponad osiem lat), nie ma wpływu na stosowanie tego artykułu (lub art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011). Pracownik migrujący musi mieć możliwość powołania się na prawo do równego traktowania nawet w sytuacji, gdy zaprzestał on wykonywania działalności zawodowej w przyjmującym państwie członkowskim. Trybunał przyznał bowiem, że status byłego pracownika migrującego może wywoływać skutki również po ustaniu stosunku pracy”²³.

49. Pytanie, czy szwedzkie wsparcie finansowe dla studentów na kształcenie na studiach za granicą, o którym mowa w § 23 akapit pierwszy rozdziału 3 ustawy o wsparciu finansowym dla studentów, jest dostępne w takiej sytuacji jak rozpatrywana w postępowaniu głównym, zależy od długiego ciągu przyszłych i hipotetycznych zdarzeń: od tego, czy pracownik faktycznie będzie miał w przyszłości dzieci, czy te (hipotetyczne) dzieci zdecydują się pozostać w przyjmującym państwie członkowskim, nawet jeżeli ojciec wróci do Szwecji, i czy nie będą zintegrowane ze szwedzkim społeczeństwem lub nie będą mogły powołać się na inne podstawy stanowiące wyjątki, aby skorzystać z tego wsparcia.

¹⁹ Wyrok z dnia 5 grudnia 2013 r., Zentralbetriebsrat der gemeinnützigen Salzburger Landeskliniken Betriebs (C-514/12, EU:C:2013:799, pkt 31).

²⁰ Wyrok z dnia 5 grudnia 2013 r., Zentralbetriebsrat der gemeinnützigen Salzburger Landeskliniken Betriebs (C-514/12, EU:C:2013:799, pkt 32).

²¹ Wyrok z dnia 10 października 2019 r., Krah (C-703/17, EU:C:2019:850, pkt 41).

²² Wyrok z dnia 15 grudnia 1995 r., Bosman (C-415/93, EU:C:1995:463, pkt 96).

²³ Wyrok z dnia 19 czerwca 2014 r., Saint Prix (C-507/12, EU:C:2014:2007, pkt 35).

50. Jak zauważają rząd duński i Komisja na podstawie orzecznictwa Trybunału²⁴, w niniejszej sprawie łańcuch zdarzeń jest zbyt niepewny, a jego ewentualny wpływ na decyzję pracownika o skorzystaniu z prawa swobody przemieszczania się zbyt pośredni, aby można było przyjąć, iż powyższy przepis krajowy stanowi przeszkodę w korzystaniu ze swobodnego przepływu pracowników.

51. W rezultacie nie można przyjąć, że rozpatrywane przepisy stanowią ograniczenie swobodnego przepływu pracowników²⁵.

52. Konieczne w tym względzie jest odróżnienie niniejszej sprawy od sprawy połączonych Prinz i Seeberger²⁶, w których rozpatrywane warunki mogły zniechęcić *samych skarżących* w tych sprawach do korzystania z prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu w innym państwie członkowskim z uwagi na wpływ, jaki takie korzystanie z prawa mogłoby wywierać na rozpatrywaną pomoc na kształcenie w omawianych sprawach połączonych. Z kolei w niniejszej sprawie okoliczności faktyczne rozpatrywane w postępowaniu głównym nie dotyczą osobistego działania beneficjenta, ale przyszłego zachowania innej osoby, która jeszcze nie istnieje, a więc (*hipotetycznego*) *dziecka pracownika*.

53. Ponadto pojawia się pytanie, czy art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011, w którym przyznano prawo do swobodnego przepływu wszystkich pracowników migrujących (w tym pracowników sezonowych i przygranicznych; zob. motyw 5 tego rozporządzenia²⁷), ma zastosowanie wyłącznie do pracowników migrujących z *innego państwa członkowskiego* w odniesieniu do zasad przyjmującego państwa członkowskiego, czy też może się na niego powołać, tak jak ma to miejsce w niniejszej sprawie, obywatel państwa członkowskiego pochodzenia, który przeniósł się do innego państwa członkowskiego, a następnie wrócił do swego państwa pochodzenia.

54. Czy (były) pracownik migrujący lub jego dziecko odbywające studia uniwersyteckie mogą powoływać się na zasadę równego traktowania wynikającą z art. 7 ust. 2 tego rozporządzenia *nie* wobec organów *przyjmującego państwa członkowskiego*, lecz – jak ma to miejsce w niniejszej sprawie – wobec organów *ich państwa członkowskiego pochodzenia*?

55. Moim zdaniem odpowiedź na to pytanie brzmi „nie”.

56. Według mojej wiedzy Trybunał nigdy nie rozszerzył możliwości powołania się na ten przepis w odniesieniu do państwa członkowskiego pochodzenia (byłego) pracownika migrującego lub państwa członkowskiego pochodzenia dziecka takiego pracownika. Trybunał konsekwentnie utrzymywał raczej, że przepis ten *ma na celu zapewnienie równego traktowania* (byłych) pracowników migrujących i pracowników krajowych w *przyjmującym państwie członkowskim*²⁸.

²⁴ Wyrok z dnia 13 marca 2019 r., Gemeinsamer Betriebsrat EurothermenResort Bad Schallerbach (C-437/17, EU:C:2019:193, pkt 40).

²⁵ Wyroki: z dnia 27 stycznia 2000 r., Graf (C-190/98, EU:C:2000:49, pkt 24 i 25) i z dnia 13 marca 2019 r., Gemeinsamer Betriebsrat EurothermenResort Bad Schallerbach (C-437/17, EU:C:2019:193, pkt 40).

²⁶ Wyrok z dnia 18 lipca 2013 r. (C-523/11 i C-585/11, EU:C:2013:524).

²⁷ „[Prawo wszystkich pracowników państw członkowskich do wykonywania wybranej przez nich działalności wewnątrz Unii] powinno przysługiwać bez różnicy pracownikom zatrudnionym na stałe, pracownikom sezonowym i pracownikom przygranicznym oraz osobom, które wykonują działalność w celu świadczenia usług”.

²⁸ Zobacz przykładowo wyroki: z dnia 27 marca 1985 r., Hoeckx (249/83, EU:C:1985:139, pkt 20) i z dnia 6 października 2020 r., Jobcenter Krefeld (C-181/19, EU:C:2020:794, pkt 72): „Artykuł 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011, na który [...] mogą powoływać się osoby korzystające z prawa pobytu na podstawie art. 10 tego rozporządzenia, stanowi w istocie, że pracownik będący obywatelem państwa członkowskiego korzysta w przyjmującym państwie członkowskim z takich samych przywilejów socjalnych i podatkowych jak pracownicy krajowi również wtedy, gdy straci pracę”.

57. Zasady swobodnego przepływu obowiązujące w Unii służą bowiem przede wszystkim zapewnieniu ochrony przed dyskryminacją, z którą studenci, będący dziećmi (byłymi) pracowników migrujących, mogą się spotkać w *przyjmującym państwie członkowskim*, a nie ochrony przed potencjalnymi barierami w *państwie członkowskim pochodzenia* w sytuacji, w której obywatel chce uzyskać od swojego własnego państwa członkowskiego wsparcie finansowe dla studentów w celu skorzystania z prawa do swobodnego przemieszczania się. Pogląd ten znajduje potwierdzenie również w doktrynie²⁹.

58. Moja wykładnia jest zgodna z celem rozporządzenia nr 492/2011 przedstawionym w motywie 6³⁰, opisującym eliminowanie przeszkód dotyczących warunków integracji rodziny pracownika w przyjmującym państwie członkowskim.

C. Wniosek wstępny: ograniczenie swobodnego przepływu pracowników nie występuje

59. Z powyższych rozważań wynika, że ani art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 492/2011, ani art. 45 TFUE nie stoją na przeszkodzie takim przepisom krajowym jak rozpatrywane w niniejszej sprawie, czego ustalenie należy do sądu odsyłającego w świetle okoliczności faktycznych sprawy rozpoznawanej w postępowaniu głównym.

D. W celu zapewnienia kompletności wyводу: nawet gdyby istniało ograniczenie, byłoby ono uzasadnione

60. Jeżeli Trybunał nie zgodziłby się z powyższym i doszedł do wniosku, że takie przepisy krajowe stanowią naruszenie swobodnego przepływu pracowników, poniżej wyjaśniam, że ograniczenie to byłoby w każdym razie uzasadnione.

61. Przepisy rozpatrywane w postępowaniu głównym stanowią, że w kwestii wsparcia finansowego dla studentów na studia za granicą student, który nie ma miejsca zamieszkania w Szwecji, może uzyskać takie wsparcie, jeżeli wykaże *więź ze społeczeństwem szwedzkim* lub jeżeli jest *dzieckiem pracownika migrującego pochodzącego z innego państwa członkowskiego*, pracującego w Szwecji. Wszyscy obywatele szwedzcy mieszkający poza Szwecją w przypadku ubiegania się o wsparcie finansowe dla studentów na studia w innym państwie członkowskim podlegają zatem wymogowi więzi ze społeczeństwem szwedzkim, niezależnie od faktu, czy rodzic korzystał z prawa do swobodnego przemieszczania się. Uważam, że uzasadnione jest zobowiązanie MCM do wykazania takiej więzi. Gdyby bowiem nie istniał wymóg więzi, wnioskodawca byłby wówczas w korzystniejszej sytuacji niż studenci, których rodzice nie skorzystali z prawa do swobodnego przemieszczania się. Wykraczałoby to poza cel realizowany przez przepisy dotyczące swobodnego przepływu pracowników, które służą przede wszystkim zagwarantowaniu pracownikom tych samych warunków w przyjmującym państwie i zapobieganie zniechęcaniu ich do przemieszczania się i podejmowania pracy w innym państwie członkowskim.

²⁹ Martin, D., *Arrêts «Giersch» et «Prinz»: les différents statuts de l'étudiant*, Journal de droit européen, 2013, s. 273.

³⁰ „Prawo swobodnego przepływu pracowników, wykonywane w obiektywnych warunkach wolności i godności, wymaga zapewnienia faktycznej i prawnej równości traktowania we wszystkich sprawach związanych z prowadzeniem przez nich działalności w charakterze pracowników najemnych oraz dotyczących dostępu do zasobów mieszkaniowych, a także wyeliminowania wszelkich utrudnień mobilności pracowników, w szczególności w odniesieniu do warunków integracji rodziny pracownika w środowisku kraju przyjmującego”.

62. Co się tyczy kwestii tego, czy nałożenie na MCM wymogu zamieszkania stanowi dyskryminację, konieczne jest porównanie przedmiotowej sytuacji z sytuacją, w której wymóg zamieszkania nie jest spełniony i zastosowanie ma prawo Unii, a więc sytuacją, w której obywatel szwedzki, nie spełniwszy wymogu zamieszkania z powodu przeniesienia się ze Szwecji do Hiszpanii w celu podjęcia tam pracy, dąży następnie do uzyskania wsparcia finansowego w celu odbycia studiów w tym państwie (w państwie przyjmującym). Jasne jest, że w obydwu przypadkach wymagana jest więź ze społeczeństwem szwedzkim. Nie można zatem mówić o dyskryminacji bezpośredniej.

63. Ponadto nawet gdyby Trybunał miał stwierdzić istnienie w niniejszej sprawie (*quod non*) dyskryminacji pośredniej, uważam, że wymóg więzi jest uzasadniony, ponieważ służy realizacji uzasadnionego celu, jest właściwy i proporcjonalny³¹.

64. Trybunał orzekł, że to „na władzach krajowych spoczywa obowiązek udowodnienia, gdy przyjmują środek stanowiący odstępstwo od zasady ustanowionej przez prawo Unii, za każdym razem, że środek ten jest właściwy dla zagwarantowania realizacji powoływanego celu i że nie wykracza on poza to, co niezbędne dla jego osiągnięcia. Powoływaniu przez państwa członkowskie względów uzasadniających powinny towarzyszyć analiza przydatności oraz proporcjonalności środka przyjętego przez to państwo, jak również precyzyjne dane na poparcie jego argumentów”³².

65. Trybunał orzekł już w tym względzie, że promowanie mobilności studentów może stanowić nadrzędny interes publiczny uzasadniający ograniczenie, o ile przyjęte kryteria są odpowiednie i proporcjonalne³³. Kryterium dotyczące zamieszkania lub – jeżeli prowadzi to do sytuacji sprzecznej z prawem Unii – wymóg wystarczającej więzi ze społeczeństwem szwedzkim mają na celu zapewnienie, aby tacy studenci powrócili do Szwecji po odbyciu studiów za granicą i zdobyli wiedzę, aby ostatecznie wspierać szwedzki rynek pracy i szwedzką gospodarkę³⁴. Trybunał orzekł również, że wymóg takiej więzi może być uzasadniony, jeżeli służy zapewnieniu wysokiego poziomu wykształcenia ludności zamieszkującej na jego terytorium³⁵.

66. Trybunał orzekł już, że państwa członkowskie mogą swobodnie ustanawiać warunki regulujące więzi ich obywateli ze społeczeństwem tego państwa członkowskiego na potrzeby przyznania wsparcia finansowego na studia w innym państwie członkowskim, uzależniając przyznanie takiego dofinansowania od przedstawienia dowodu rzeczywistego związku z państwem członkowskim udzielającym pomocy finansowej, przy czym „dowód wymagany [...] nie powinien mieć charakteru zbyt wykluczającego poprzez niesłuszne faworyzowanie jednej okoliczności, która niekoniecznie musi być reprezentatywna dla rzeczywistego i skutecznego stopnia powiązania wnioskodawcy z danym państwem członkowskim, z wyłączeniem wszelkich innych reprezentatywnych okoliczności”³⁶. Do sprawy związanej ze swobodnym przepływem pracowników zastosowanie ma również orzecznictwo dotyczące art. 20 i 21 TFUE ze względu na identyczny przedmiot ochrony. Jeżeli sytuacja MCM miałaby wchodzić w zakres art. 21 TFUE, czego nie mogę stwierdzić na podstawie związanych informacji zawartych w postanowieniu

³¹ Wyrok z dnia 5 grudnia 2013 r., Zentralbetriebsrat der gemeinnützigen Salzburger Landeskliniken Betriebs (C-514/12, EU:C:2013:799, pkt 36).

³² Wyrok z dnia 14 czerwca 2012 r., Komisja/Niderlandy (C-542/09, EU:C:2012:346, pkt 81). Zobacz również pkt 82 niniejszego wyroku.

³³ Zobacz wyrok Giersch, pkt 53–56.

³⁴ Zobacz podobne rozumowanie w wyroku Giersch, pkt 67 i 68.

³⁵ Zobacz wyrok z dnia 14 grudnia 2016 r., Bragança Linares Verruga i in. (C-238/15, EU:C:2016:949, pkt 46).

³⁶ Wyroki: z dnia 18 lipca 2013 r., Prinz i Seeberger (C-523/11 i C-585/11, EU:C:2013:524, pkt 37 i 38) i z dnia 24 października 2013 r., Thiele Meneses (C-220/12, EU:C:2013:683, pkt 36).

odsyłającym, wówczas w celu ustalenia, czy doszło do ograniczenia swobodnego przepływu osób, ocena zasadności, proporcjonalności i właściwego charakteru środka byłaby identyczna jak ocena prowadzona na podstawie art. 45 TFUE.

67. Z uwagi na fakt, że prawo do wsparcia finansowego dla studentów, którego dotyczy sprawa rozpoznawana w postępowaniu głównym, nie zależy wyłącznie od minimalnego okresu zamieszkiwania w Szwecji, ale również od istnienia wystarczającej więzi ze społeczeństwem szwedzkim, przepisy szwedzkie są zgodne z orzecznictwem Trybunału. Uważam, że przepisy te przewidują niezbędną elastyczność wymaganą przez orzecznictwo Trybunału w odniesieniu do oceny stopnia związku studenta ze społeczeństwem państwa członkowskiego przyznającego wsparcie, a zatem można przyjąć, że są uzasadnione, proporcjonalne i odpowiednie (zgodnie z orzecznictwem przytoczonym w pkt 65 i 66 niniejszej opinii).

68. W zakresie, w jakim odesłanie prejudycjalne odnosi się bowiem do istniejącego orzecznictwa Trybunału³⁷, sporne przepisy opierają się na porównywalnych celach, ponieważ zarówno integracja studentów, jak i dążenie do weryfikacji istnienia związku mogą stanowić cele interesu publicznego³⁸.

69. Trybunał przyznał już, że państwo członkowskie może uzależnić przyznanie finansowania od wykazania pewnego stopnia integracji ze społeczeństwem państwa, aby uniknąć sytuacji, w której przyznanie takiej pomocy studentom pochodzącym z innych państw członkowskich stałoby się nieracjonalnym obciążeniem mogącym wpłynąć na całkowitą kwotę pomocy wypłacanej przez to państwo³⁹. Ponadto Trybunał stwierdził w tych orzeczeniach, że na podobne względy można w zasadzie powołać się w kontekście udzielania przez państwo członkowskie pomocy studentom pragnącym odbywać studia w innych państwach członkowskich.

70. Zgadzam się z rządem duńskim, że więź ze społeczeństwem szwedzkim odzwierciedla rozsądne wyważenie dwóch przeciwstawnych interesów, a mianowicie interesu pracowników związanego ze swobodą przemieszczania się i celu mobilności studentów w obrębie Unii Europejskiej z jednej strony i interesu systemów pomocy finansowej na studia przewidzianych przez państwa członkowskie z drugiej strony.

71. Pomimo iż obowiązujące przepisy szwedzkie nie odnoszą się wyraźnie do kryterium integracji studenta ze społeczeństwem szwedzkim, orzecznictwo dotyczące tych przepisów zalicza ten czynnik do okoliczności mogących stanowić nadzwyczajne względy uzasadniające przyznanie finansowania na studia.

72. Chociaż wymogi ustanowione w orzecznictwie Trybunału w kontekście oceny integracji społecznej ze społeczeństwem szwedzkim wydają się na pierwszy rzut oka uwzględnione w niniejszej sprawie, do sądu krajowego należy mimo wszystko ustalenie na podstawie okoliczności faktycznych, czy w przypadku MCM kryteria te zostały zastosowane prawidłowo.

73. Uważam, podobnie jak Komisja, że z informacji zawartych w postanowieniu odsyłającym nie wynika jednoznacznie, czy Szwecja jest ośrodkiem interesów życiowych MCM.

³⁷ Powołano się na wyrok z dnia 18 lipca 2013 r., Prinz i Seeberger (C-523/11 i C-585/11, EU:C:2013:524).

³⁸ Wyrok z dnia 18 lipca 2013 r., Prinz i Seeberger (C-523/11 i C-585/11, EU:C:2013:524, pkt 34).

³⁹ Wyroki: z dnia 18 lipca 2013 r., Prinz i Seeberger (C-523/11 i C-585/11, EU:C:2013:524, pkt 36) i z dnia 24 października 2013 r., Thiele Meneses (C-220/12, EU:C:2013:683, pkt 35).

74. Zgodnie z art. 10 rozporządzenia nr 492/2011 MCM jako dziecko (byłego) pracownika migrującego ma prawo do hiszpańskiej pomocy na studia na takich samych warunkach jak obywatele hiszpańscy, ponieważ prawo do finansowania na podstawie tego artykułu nie jest uzależnione od tego, czy ojciec odpowiada nadal za utrzymanie MCM⁴⁰.

75. Chociaż nie można wykluczyć, że hiszpańska pomoc na studia może być mniej korzystna niż pomoc szwedzka, prawo Unii nie może gwarantować pracownikowi przenoszącemu się do innego państwa członkowskiego, że taka przeprowadzka będzie neutralna pod względem socjalnym dla niego lub dla jego rodziny.

76. Pracownik korzystający z prawa do swobodnego przemieszczania się nie może bowiem domagać się neutralności w kwestiach socjalnych, jako że przeprowadzka do innego państwa członkowskiego może być bardziej lub mniej korzystna lub niekorzystna. Z art. 10 rozporządzenia nr 492/2011 wynika co najwyżej gwarancja, że (byli) pracownicy migrujący podlegają tym samym warunkom co pracownicy w przyjmującym państwie członkowskim⁴¹.

V. Wniosek

77. Proponuję, aby Trybunał Sprawiedliwości na pytanie prejudycjalne zadane przez Överklagandenämnden för studiestöd (krajową radę odwoławczą ds. wsparcia finansowego dla studentów, Szwecja) udzielił następującej odpowiedzi:

Ani art. 45 TFUE, ani art. 7 ust. 2 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 492/2011 z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Unii nie stoją na przeszkodzie ustanowieniu przez państwo członkowskie (państwo członkowskie pochodzenia) wymogu, zgodnie z którym, aby dziecko pracownika migrującego powracającego do swego państwa pochodzenia mogło uzyskać wsparcie finansowe na kształcenie w ramach szkolnictwa wyższego w innym państwie członkowskim Unii, w którym wcześniej pracował rodzic tego dziecka (przyjmujące państwo członkowskie), dziecko to musi posiadać związek z państwem członkowskim pochodzenia w sytuacji, gdy:

- (i) dziecko nigdy nie zamieszkiwało w państwie pochodzenia, ale od urodzenia zamieszkuje w państwie przyjmującym; oraz
- (ii) państwo pochodzenia ustanawia ten sam wymóg więzi z państwem pochodzenia dla innych swych obywateli, którzy nie spełniają wymogu zamieszkania i którzy ubiegają się o wsparcie finansowe dla studentów na kształcenie na uczelni wyższej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej.

⁴⁰ Wyroki: z dnia 15 marca 1989 r., Echternach i Moritz (389/87 i 390/87, EU:C:1989:130) i z dnia 4 maja 1995 r., Gaal (C-7/94, EU:C:1995:118).

⁴¹ Wyrok z dnia 18 lipca 2017 r., Erzberger (C-566/15, EU:C:2017:562, pkt 33 i 34 oraz cytowane tam orzecznictwo).